

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Kiitämme mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston demokratiapoliittisesta periaatepäätöksestä. Luonnos on monin osin erinomainen ja nostaa esiin tärkeitä näkökulmia, kuten rakentavan keskustelukulttuurin tärkeyden, nuorten ja maahan muuttaneiden osallisuuden vahvistamisen sekä aktiivisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen. Yhdenvertaisuusnäkökulma on huomioitu läpileikkaavasti. On hienoa, että periaatepäätöksessä huomioidaan myös Suomen ulko- ja kehityspolitiikan mahdollisuudet tukea demokraattista kehitystä maailmassa aikana, jona tämä kehitys on monin paikoin uhattuna.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehtotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- ***Vaalijärjestelmän uudistaminen***
- ***Vaalien turvallisuuden vahvistaminen***
- ***Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto***
- ***Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen***

Kuten periaatepäätöksessä todetaan, nuorten ja maahan muuttaneiden henkilöiden äänestysaktiivisuus on jäänyt alhaiseksi. Osa maahan muuttaneista ei ole tietoisia siitä, että kunnallisvaaleissa saavat äänestää kaikki kuntalaiset kansalaisuudesta riippumatta. Tästä täytyisi tiedottaa aktiivisemmin, monikielisesti ja tehden yhteistyötä monikulttuuristen järjestöjen kanssa.

Kaiken vaaleihin liittyvän viestinnän selkokielisyyttä ja saavutettavuutta on kehitettävä, jotta mahdollisimman moni äänioikeutettu pystyy ymmärtämään vaaleihin liittyvät viestit. Selkokielinen viestintä hyödyttää esimerkiksi kehitysvammaisia, iäkkäitä, muistisairaita henkilöitä sekä maahan muuttaneita, jotka vasta opettelevat suomea tai ruotsia. Myös puolueita tulee edellyttää kertomaan vaalitavoitteistaan ja -ohjelmastaan selkokielisesti ja saavutettavasti.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*
- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*
- *Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.*
- *Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.*

Lausunnossa mainitaan osallistuva budjetointi, mikä on hieno asia. Lausuntoon voisi lisätä huomion osallistuvan budjetoinnin hyödyistä nuorten osallistamisen keinona. Nuorten oma osallistuva budjetointi on mainio tapa antaa nuorille kokemuksia yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ja lisätä kiinnostusta yhteiskunnallista päätöksentekoa kohtaan. Esimerkiksi Helsingissä on käytössä Nuorten budjetti -malli. Osallistuvaan budjetointiin saadaan mukaan myös niitä nuoria, jotka eivät tyypillisesti koe omikseen esimerkiksi nuorisovaltuuston tyypisiä osallistumisen muotoja, etenkin jos osallistuvaan budjetointiin voi ottaa osaa koulun kautta.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- *Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.*
- *Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.*
- *Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.*
- *Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).*

- ***Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.***
- ***Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.***
- ***Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.***

1. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta on tärkeää vahvistaa

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus hyödyttää erityisesti niitä nuoria, jotka eivät saa kotoa eväitä aktiiviseen kansalaisuuteen. Tampereen yliopiston tuoreen tutkimuksen (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-526-5>) mukaan nuorten arviot omista kyvyistään vaikuttaa yhteiskuntaan ja ymmärtää sen toimintaa eroavat jo 15-vuotiaana. Tyttöjen sisäinen kansalaispätevyys on poikia heikompaa. Sukupuolen lisäksi vanhempien ja perheen rooli kansalaispätevyyden kehittymisessä on merkittävä. Kansalaispätevyys voi kuitenkin vahvistua yhteiskunnalliseen keskusteluun kannustavien opettajien ja luokkatovereiden ansiosta.

Oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen vahvistaminen ja edelleen kehittäminen on keskeistä. Hyviä keinoja ovat demokratia- ja ihmisoikeusteemojen painoarvon lisääminen opetussuunnitelmissa, opetushenkilöstön täydennyskouluttaminen, opetusmateriaalin kehittäminen ja olemassa olevan materiaalin laajempi hyödyntäminen sekä vahvempi yhteistyö koulun ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välillä.

2. Kansalaisjärjestöt tarjoavat tukea demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen

Kansalaisjärjestöillä on tarjota runsaasti hyvää materiaalia ja menetelmiä koulujen ihmisoikeus- ja demokratiakasvatukseen. Opetusalan viranomaisten tulisi aktiivisemmin kannustaa oppilaitoksia hyödyntämään järjestöjen palveluja ja asiantuntemusta. Materiaalipankkien (esim. globaalikasvatus.fi) ylläpitoon tulisi osoittaa lisää resursseja, jotta ajantasaiset ja kuratoidut materiaalit olisivat kootusti opettajien löydettävissä yhdestä osoitteesta. Olennaista on myös turvata riittävällä rahoituksella järjestöjen toimintaedellytykset, jotta ne voivat kehittää ja ylläpitää laadukasta ihmisoikeus- ja demokratiakasvatuksen materiaalia myös tulevaisuudessa. Erityisesti selkokielisestä demokratia- ja ihmisoikeusmateriaalista on pulaa.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksessa tulee pyrkiä siihen, että lapset ja nuoret ihan oikeasti vaikuttavat asioihin pelkän vaikuttamisen taitojen harjoittelun sijaan, sillä nimenomaan kokemukset

vaikuttamisesta rakentavat luottamusta omaan kyvykkyyteen aktiivisena yhteiskunnallisena toimijana.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksessa tulee tuoda laajasti esiin eri osallistumisen tapoja, myös ulkoparlamentaarisen vaikuttamisen keinoja. Esimerkiksi meemit voivat olla nuorille luonteva tapaa ottaa kantaa yhteiskunnallisiin asioihin ja vaikuttaa muiden mielipiteisiin. Opettajien ymmärrys näistä vaikuttamisen tavoista vaihtelee, ja täydennyskoulutuksella sitä voidaan vahvistaa.

3. Opettajien täydennyskoulutukselle on suuri tarve

Opettajien täydennyskoulutus demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksesta on tärkeää, sillä moni opettaja ei saa riittäviä valmiuksia teemojen käsittelyyn peruskoulutuksestaan. Opettajien täydennyskoulutusta toteutetaan pitkälti Opetushallituksen myöntämällä, lyhytkestoisilla hankeavustuksilla, mikä tarjoaa heikot mahdollisuudet kehittää täydennyskoulutusta pitkäjänteisesti ja strategisesti. Järjestöille ja vapaan sivistystyön toimijoille tulisi tarjota monivuotista tukea täydennyskoulutuksen toteuttamiseen. Linjauksessa voitaisiin luvata selvittää mahdollisuuksia muuttaa täydennyskoulutusten rahoitusjärjestelmää pidempikestoisen toiminta-avustuksen suuntaan.

Koulutuksia tulisi tarjota ja kohdentaa niin, että niihin osallistuu lähtökohtaisesti koulun koko opetushenkilöstö (esimerkiksi koulujen yhteissuunnitteluaikana tai veso-päivinä). Näin tavoitetaan myös ne opettajat, joita ihmisoikeus- ja demokratiakasvatusta ei erityisesti kiinnosta ja joilla on siitä heikoimmat pohjatiedot.

Ihmisoikeus- ja demokratiakasvatusta tulisi sisällyttää olennaiseksi osaksi niin yliopistojen kuin ammattikorkeakoulujen tarjoamia opettajaopintoja kaikilla aloilla. Nykyisellään riippuu paljon opettajankoulutuslaitoksesta ja yksittäisestä yliopistonlehtorista, minkä verran ihmisoikeus- ja demokratiakasvatusta opettajien peruskoulutuksessa käsitellään.

4. Inklusiivisuuden kehittäminen on tärkeää

Kiitämme, että luonnoksessa mainitaan, että erilaisten nuorten osallisuutta edistävien toimintojen inklusiivisuutta arvioidaan. Kansalaisyhteiskunnan toimijoilla on hyväksi havaittuja malleja myös maahan muuttaneiden nuorten osallisuuden vahvistamiseen ja inklusiiviseen demokratiakasvatukseen. Järjestöjen asiantuntemuksen hyödyntäminen on tärkeää.

Jotta maahan muuttaneet ja/tai monikieliset nuoret kasvavat uskomaan omiin vaikuttamisen mahdollisuuksiinsa, representaatio on tärkeää. Valtionhallinnon omassa viestinnässä on olennaista nostaa esiin aliedustettuihin ryhmiin kuuluvia, poliittiseen päätöksentekoon aktiivisesti osallistuvia henkilöitä.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- *Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*
- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*
- *Lainsäädäntäprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.*

-

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistumisinstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

Linjaus on kokonaisuudessaan hyvä ja avaa monipuolisesti esimerkiksi vihapuheeseen liittyviä haasteita ja tarvittavia toimenpiteitä.

Kiitämme siitä, että periaatepäätös huomioi vihapuheen sananvapautta kaventavan ja osallisuutta heikentävän luonteen. Myös lapset ja nuoret kohtaavat vihapuhetta, ja vihapuhe pyrkii hiljentämään esimerkiksi nuoria, jotka ottavat kantaa ilmasto- tai tasa-arvoasioihin. On tärkeää varmistaa, että vihapuhetta kohdanneille nuorille on tarjolla tukea ja että poliisi ja muut viranomaiset osaavat kohdata heidät. Nuoret voisi mainita erikseen tässä linjauksessa, sillä Lapsen oikeuksien sopimuksen nojalla lapset tarvitsevat erityistä huolenpitoa.

Vihapuheen ennaltaehkäisyyn on myös syytä kiinnittää huomiota. Tarvitaan lisää toimenpiteitä rakentavan keskustelukulttuurin vahvistamiseksi yhteiskunnassa. Yksi tärkeä keino on vihapuheen vastainen kasvatus. Vihapuhetta voidaan ennaltaehkäistä kasvatuksella, joka kehittää dialogitaitoja, empatiakykyä ja kriittistä medialukutaitoa. Tähän kansalaisjärjestöillä on hyvää materiaalia ja osaamista.

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*
- *Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.*
- *Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.*
- *Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.*

Kiitämme sitä, että linjauksessa kehoitetaan vahvistamaan nuorten vapaaehtoistoiminnasta hankkiman osaamisen tunnistamista ja tunnustamista. On tärkeää huomata, että nuoria kiinnostaa kansalaisaktivismi myös perinteisten järjestöjen ulkopuolella esimerkiksi erilaisissa yhteiskunnallista muutosta ajavissa liikkeissä. Lisäksi nuorten toiminta sosiaalisessa mediassa voi olla hyvin aktiivista ja vaikuttavaa. Myös tällainen 2020-luvulle tyypillinen kansalaistoiminta kartuttaa osaamista, ja mahdollisuuksia tunnistaa ja tunnustaa siinä hankittua osaamista tulisi selvittää.

Suomen tavoitteena on tukea aktiivista ja elinvoimaista kansalaisyhteiskuntaa, mikä on hyvin tärkeää. Moni kansalaisyhteiskunnan toimija on pääosin projektirahoituksen varassa, mikä tekee yhtäältä toiminnan strategisesta kehittämisestä ja toisaalta toimintaympäristön nopeisiin muutoksiin reagoinnista vaikeaa. Niukkojen resurssien aikana moni onnistunut kehittämishanke jää ilman jatkorahoitusta, mikä johtaa vaivalla lanseeratun ja hyväksi havaitun toimintamallin alasajoon. Valtion tulisi kehittää ja laajentaa rahoitusmalleja, joissa tuki osoitetaan järjestön tai säätiön koko toimintaan eikä tiettyyn hankkeeseen.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- **Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.**
- **Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.**
- **Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.**
- **Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy-aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).**

Kiitämme, että uhat demokratiakehitykselle kansainvälisesti on huomioitu ja Suomi vahvistaa rooliaan demokratiakehityksen tukemisessa.

Kiitämme, että ulkopolitiikan demokratiatoiminnassa

- painotetaan yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa, naisten, vammaisten henkilöiden ja alkuperäiskansojen ja eurooppalaisessa toiminnassa näiden ohella romanien osallistumismahdollisuuksia.
- huomioidaan verkkoväkivallan sukupuolittuneisuus, ja sen vaikutukset demokratiaan.
- kehoitetaan jatkamaan keskustelua sukupuolten tasa-arvon johdonmukaisesta huomioon ottamisesta ulkopolitiikassa. Useissa Suomen verrokkimaissa on identifioiduttu feministisen ulkopolitiikan harjoittajiksi.
- huomioidaan sukupuolten tasa-arvon merkitys demokratiakehitykselle. On selvää, että sukupuolten tasa-arvon edistäminen on kaikkien kestävä kehityksen tavoitteiden edellytys.
- vahvistetaan naisten ja tyttöjen asema ja oikeuksien vahvistaminen kehitysyhteistyön yhtenä päätavoitteena.

Tikka Karoliina
Plan International Suomi

Honkasalo Leena
Plan International Suomi

